

ALKOTÓMŰHELY

LÁNYI ISTVÁN

A HAT (PARDON: HÉT) MÚZSA MEG A FATTYÚ

Nem is olyan nagyon futurista elmefuttatás

Lehet, hogy szentségtörés, amit mondok, de a művészeteknek befellegzett.

Az űrhajózás kora, meg ami utána következik, már csak úgy tekint majd vissza arra, ami napjainkat megszépíti, mint mi ma — mondjuk — a piramisokra: megcsodáljuk őket, de értelmüket nemigen látjuk.

Olyan idő következik, amelyben a tudományos célszerűségnek lesz csupán szava, az egzakt, tapintható valóságnak; minden olyan kacat, amit az emberi szellem „kiagyalt”, s nem szolgál gyakorlati célt, aminek nincs pragmatikus értelme, sutba lesz dobva.

Ha jól belegondolunk, csakugyan sok időt és energiát pocsékolunk el a történelem folyamán arra, hogy egy-egy homlokzatot feldíszítsünk, hogy szép szavakba, vagy ami még rosszabb: verssorokba foglaljuk mondanivalónkat, hogy megörökítsünk egy tájat vagy egy halandó személyt és — ó, fürtelem! — hangok harmóniáján törtük a fejünket és azt órák hosszat képesek voltunk áhítattal hallgatni.

Hol tartanánk már ma, ha kevesebbet foglalkoztunk volna e sok haszontalansággal!

Mert mi célt szolgál, mondjuk, egy vers? Meg lehet azt enni? Lehet-e lábbelit vagy gépkocsialkatrészt csinálni belőle?

Vagy egy festmény...? Haszontalan limlom. Primitivizmus. Teleaggatni egy lakóhelyiség falait mázolt vászondarabokkal!

És mi az, hogy zene?...

Talán a világűrben honoló csend félemlített meg bennünket annyira, hogy dobot meg kürtöt készítettünk magunknak és éktelen kakofóniával vettük körül magunkat, hogy eltereljük félelmünket, mint a gyermek, aki dalol az erdőben, hogy leküzdje rettegését. Zene!... Ugyan, kérem! Dologtalan léhűtők kiagyalnak valami hangösszevisszaságot és mi azt „művészetnek” nevezük! Ki volt az a Bach meg az a Beethoven, és az a Mozart meg a Srta-vinszky? Mennyivel vitték előbbre az emberiséget a csillagok felé...?

Komputer, atombomba, lézersugár, fotonmeghajtású űrhajó az igen.

De: regény, szobor, muzsika, Notre-Dame! ...

Ki a fenének kell a világ minden táján felhalmozódott és egyre gyülemelő kacat, amit mi — ó, balgák! — az emberi alkotó szellem csúcsteljesítményének tekintettünk?! ...

Micsoda végzetes tévhit!

Szerencsére, a jövődő kor, a falanszterkor, józanabb, okosabb lesz. Végre ember lesz az emberből és nem átmeneti pojáca a majom és a homo technikus között.

Nem lesz többé nyimnyám romantika: a holdfény az lesz, ami valójában, és a csillagokról sem fog többé énekelni. senki. Nem lesz több kannibál rituálé a holtak elhantolásából (istentől való vétek temetőkre pocsékolni a drága építkezési területeket): ami hasznosítható a holttestből, azt felhasználjuk, a többit elégetni, mint minden más szemetet. Szerelem? ... Marhaság! Le kell a dolgokat egyszerűsíteni.

Mennyivel tisztább, mennyivel egyszerűbb lesz az élet!

Mi, ez a nemzedék, még nem is sejtjük, micsoda szédületes tempójú technikai fejlődés következik. Nemcsak a földgolyó vált kisebbé, átfoghatóbbá, de a világmindenség is közelebb kerül majd egy napon hozzánk. Igaz, amilyen iramban sikerül meghódítanunk a teret magunknak, úgy veszítjük majd el az időt. A Hold és a csillagok közelebb kerülnek majd hozzánk, de a letűnt koroktól fényévek választanak majd el bennünket.

Ilyen az ember: tanul és felejt.

Mi, ez a nemzedék, s talán még egy-két utánunk következő, abban a kivételes szerencsében részesültünk, hogy szemtanúi lehetünk a művészetek lassú elmúlásának is. Mi vagyunk, csaknem bizonyosan, az utolsó mohikánok, akik még verset olvasnak, zenét hallgatnak és — primitív ösztönöktől hajtva — még meg-megcsodálunk egy-egy képet vagy szebb épületet. De már egyre ritkábban.

Kész.

Vége.

Ezek az utolsó rúgkapálások.

Következik az ésszerűség kora.

A hat csinos múzsa és Chaplin (mert ki lehetne vajh a hetedik művészet múzsája...?) kezdenek kimenni a divatból. Az átmeneti korszak zűrzavarát kihasználva, melléjük szegődött egy senkifia, egy fattyú, egy se-művészet, se-technika — a televízió. Mint a hét múzsa átmentője és végleges megsemmisítője. Mint e kor tipikus médiuma: a kapkodó, felületes, mindent banalizáló, fétiseket romboló, kíméletlen század szimbóluma.

Van. És tudomást kell róla venni.

Nem ellene kell küzdeni, hanem vele kell élni. Be kell őt fogadni a családba, még ha fattyú is. Mert ő a kor szülötte és ő az erősebb. Sőt, ennél is több: hírnöke az elkövetkezőnek. Mint irtalmatlan daráló, mindent elnyel, felőröl és új, a kornak megfelelő tésztát gyúr mindenből.

A tiszteletre méltó múzsák és gögös védencek hiába tekintenek megvetéssel e parvenüre; rosszul teszik, mert a holnap inkább övé, mint az övék.

Alkalmazkodni kell hozzá, mert ő a kor izlésének, szellemének a kifejezője. Az arisztokrata művészetek, ha még egy ideig létezni akarnak, meg kell hogy barátkozzanak ezzel a jöttment nyárspolgárral.

Itt a krízis magva.

Mert azt mondjuk: színházválság van. Másszor meg azt, hogy nincs, kezd a közönség visszatérni. Mindkét vélemény közös tévhitből ered: abból, hogy nem látjuk, megváltozott a kor, megjött a tévé. Ha időnként van is visszatérés, csak azért van, mert még a televízió is tapogatózik, mert még nem találta meg önmagát.

A színháznak örökbe kell fogadnia féltestvérét, ha múzeumba vonulását el akarja valahogyan odázni.

Azt mondjuk: az emberek nem olvasnak, versnek, regénynek nincs kelteje. Holott épp az ellenkezője igaz: a tollforgatók nem látják a megváltozott világot, locsognak, sápítóznak, hosszú lére eresztett szóáradatokkal ostromolják vélt olvasóik agyát. Nem írnak „televíziósan”. Nem veszik tudomásul, hogy a fogyasztók társadalma a készruha, készételek, a mindent-megrágva-termékek híve. Miért gondolkozzék, miért asszociáljon a polgár, miért gyötörje elkínzott agyát és képzeletét, amikor a tévén mindent készen kap! . . .

Konfekció a divat, hiába próbáljuk menteni a kézműves ipart!

Azt mondjuk: nyomorognak a képzőművészek, színekúrákat találunk ki számukra, hogy megéljenek. Ez ellen nincs apelláta: a „csinált” kép megy ki a divatból. Tapéta díszíti a falakat, nem festmény. A képek garmadával ugranak elő a bűvös dobozból, most már színesen is. Tájak, arcok és a naprendszer, a mikrobiológia szürrealista ábrái, olyan képek, amelyekről a legdúsabb képzeletű festők sem álmodtak, s mindez még mozgással, életszerűséggel telítve. Nem „izmusok” után kell lázasan kutatni, hanem meg kell érteni a kor imperatívumát: le a tiszteletre méltó, parnasszusi göggel, a klasszika meghalt, éljen a dekoratív, az ipari művészet! Ez még megy. A többi a múzeumoké.

És még azt is mondjuk: üresek a hangversenytermek, az emberek csak slágert meg népi muzsikát hallgatnak. A könnyen emészthető ponyvazene mindent elárasztó eluralkodásának, az „igazi” zenekultúra züllésének vagyunk a tanúi.

Ki tehet róla? Kit kell e miatt vádolnunk?

A tévé elsősorban — kép. Zenét keveset közvetít, mert ez a műfaj számára teljesen idegen. Nem képes (és nem is nagyon igyekszik) képpel tolmácsolni a muzsika bonyolult érzélevilágát. Tehát: ignorálja. A néző egyszerűen nem kap „igazi” zenét, hanem csak olyat, amit a televízió úgyahogy illusztrálni tud.

A műépítések is panaszkodnak: mi marad az utókorra? Csupa egyforma ládaváros. Se piramisok, se Kolosszeum, se székesegyházak, se káprázatos paloták. Csak sima, dísztelen beton-hangyabolyok.

Nos, ilyen a kor.

Egyedül a televízió legközelebbi rokona, a film vett tudomást a változó korról: a modern film majdnem hogy televíziós dokumentum, az életvalóság nyers, egész kevésbé „elművésziesített” képe. De a filmnek könnyű: ő is a technika szülötte.

A tiszteletre méltó vénkisasszonyok, egy letűnő kor műmíái, a múzsák, nemsokára oda kerülnek Madame Tussot viaszmúzeumába, hogy emlékeztessék a jövő századokat arra, ami volt.

Nekünk, az átmeneti kor gyermekeinek, marad a televízió. Próbáljunk megbékélni létezésével, ha már beférközött otthonunkba, ha már markába kerítette legmeghittebb énünket. Hiszen ő a beszédársunk, a nevelőnk, a legkedvesebb hozzátartozónk. Lehet, hogy egy napon még az ágyba is odaveszszük magunkhoz.

